

РОЗДІЛ VI. ПОРІВНЯЛЬНА ПЕДАГОГІКА

УДК 376(48)

DOI <https://doi.org/10.26661/2786-5622-2023-2-16>

СУЧАСНА СИСТЕМА ОСВІТИ СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН У КОНТЕКСТІ ІНКЛЮЗИВНОГО ПІДХОДУ

Андрійчук Н. М.

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогічних технологій та мовної підготовки
Державний університет «Житомирська політехніка»
вул. Чуднівська, 103, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0001-8194-5417
andrната1977@gmail.com*

Динович А. В.

*асистент кафедри теоретичної та прикладної лінгвістики
Державний університет «Житомирська політехніка»
вул. Чуднівська, 103, Житомир, Україна
orcid.org/0000-0002-8678-3311
anyash26@gmail.com*

Ключові слова: *освіта, інклюзивна освіта, система освіти скандинавських країн, моделі освіти, освіта впродовж життя.*

У статті розглядається група скандинавських країн, а саме рівень освіти людства, соціокультурний та професійний потенціал населення. Звертаємо увагу на міжнародний документ Міжнародний індекс розвитку людства, що вказує на рівень грамотності та розвитку суспільства. Аналізуємо сучасну систему освіти Данії, Швеції, Фінляндії, Норвегії, Ісландії та прослідковуємо спільні й відмінні риси в моделі освіти. Визначаємо, що більшість освітніх закладів у скандинавських країнах є державними, а та невелика кількість приватних шкіл і закладів вищої освіти, яка існує, отримують державні субсидії. Зазначено, що останніми роками кількість громадян скандинавських країн, що бажають здобути вищу освіту, різко зростає і, відповідно, рівень освіти покращується, застосовується все більше нових підходів та методів викладання матеріалу, за якими беруться до уваги вікові особливості студента та галузь навчання. Сформульовано висновок, що у XXI столітті освіта відіграє вагомий роль у житті кожної людини, оскільки є ключовим елементом становлення особистості. Відзначено, що інклюзивна освіта є різновидом навчання, який передбачає лояльне ставлення до громадян з особливими потребами, не викликає дискримінації та наближає до рівності.

Зазначено, що характерною рисою освітнього простору скандинавських країн є популяризація навчання впродовж життя. Встановлено, що найбільший відсоток громадян скандинавських країн, задіяних у навчальній діяльності протягом життя, є вищим порівняно з іншими європейськими країнами. Система вищої освіти в скандинавських країнах має одночасно егалітарний, централізований і соціально орієнтований характер. Вищими навчальними закладами скандинавських країн є університети, спеціалізовані інститути, університетські коледжі, національні інститути мистецтв, а також приватні навчальні заклади.

SCANDINAVIAN COUNTRIES MODERN EDUCATION SYSTEM IN THE CONTEXT OF THE INCLUSIVE APPROACH

Andriichuk N. M.

*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogical Technologies
and Language Training
Zhytomyr Polytechnic State University
Chudnivska str., 103, Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0000-0001-8194-5417
andrната1977@gmail.com*

Dynovych A. V.

*Assistant at the Department of Theoretical and Applied Linguistics
Zhytomyr Polytechnic State University
Chudnivska str., 103, Zhytomyr, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8678-3311
anyash26@gmail.com*

Key words: *education, inclusive education, Scandinavian countries education system, education models, lifelong education.*

The article examines a group of Scandinavian countries, namely the level of education of mankind, the socio-cultural and professional potential of the population. We draw attention to the international document International Index of Human Development, which indicates the society level of literacy and development. We analyze the modern education system of Denmark, Sweden, Finland, Norway, Iceland and trace common and distinctive features in the education model. In the 21st century education plays an important role in the life of every person, as it is a key element in the personality formation. Without noticing it ourselves, we are faced with new difficulties that cause great interest in learning. Inclusive education is a type of education that involves a loyal attitude towards citizens with special needs, does not cause discrimination and approaches equality.

We note that the majority of educational institutions in the Scandinavian countries are state-owned, and the small number of private schools and institutions of higher education that exist receive state subsidies. We note that in recent years, the citizens number of the Scandinavian countries who wish to receive higher education has been increasing sharply, and the level of education is improving accordingly, more and more new approaches and methods of teaching the material are being used: the student age characteristics and the field of study are taken into account.

Постановка проблеми. У сучасному світі, що стрімко розвивається, неабиякої уваги набуває рівень та доступність освіти для кожного. Успішність та розвиток суспільства, а отже й країни загалом, напряму залежить від рівня освіти, який вона надає своїм громадянам.

Освіта – це та сфера, з якою стикається кожен громадянин щоденно у своєму житті; те, на чому твориться політика країни; це один зі способів покращення життя громадян; можливість забезпечення країни висококваліфікованими кадрами.

Розвиток освітньої сфери може відбутися лише за умов реформування й покращення її рівня, забезпечення вільного вибору: яку освіту і в якому саме закладі здобути. Саме тому розвиток інклюзивного навчання та його впровадження в Україні набуває дедалі більшої популярності.

Інклюзивна освіта – суспільно значущий вид навчання, який передбачає як наявність необхідного обладнання в навчальних закладах, так і професійну підготовку педагогічних кадрів до роботи в інклюзивному колективі, постійне підвищення

рівня кваліфікації, розробки нових форм і методів навчання залежно від психофізіологічних особливостей учнів у групі. Існують певні уявлення, яким повинен володіти вчитель, що працює саме в інклюзивному середовищі. Умеш Шарма, австралійський вчений, доцент факультету педагогіки в університеті Монаша (Австралія), визначає особистість вчителя інклюзивного класу так: вчитель повинен вірити в ефективність системи інклюзивного навчання (тобто мати серце вчителя інклюзивного класу); він повинен мати знання, навички і вміння навчити кожную дитину в колективі, не зважаючи на її відмінності від інших (тобто мати розум вчителя інклюзивного класу); і, нарешті, він повинен мати здатність впроваджувати різноманітні практики, методи і технології навчання, які б працювали в інклюзивному класі (тобто він повинен мати руки вчителя інклюзивного класу) [14].

Мета статті – визначити особливості системи освіти скандинавських країн, з'ясувати спільні та відмінні характеристики освітнього процесу та встановити, чи може бути застосовано інклюзивний підхід в освітньому просторі.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема інклюзивної освіти представлена в науковому доробку як вітчизняних, так і закордонних учених: Е. Данілавічюте, С. Литовченко, О. Федоренко, В. Церклевич, Д. Армстронг, Дж.-С. Гордон, А. Дж. Артилес та ін. Інклюзивне навчання стало невід'ємним складником загальної системи освіти для багатьох зарубіжних країн, починаючи з кінця ХХ – початку ХХІ століття. Серед світових моделей інклюзивної освіти одне з визначних місць належить скандинавській моделі. Скандинавські країни мають конкурентоспроможну економіку, а це дає можливість їхнім урядам інвестувати кошти в соціальну сферу, охорону здоров'я, інфраструктуру і, власне, освіту.

З огляду на тему нашого дослідження, маємо окреслити *територіальні межі*, до яких належить група скандинавських країн. Саме поняття «скандинавські країни» не належить до чітко визначених внаслідок того, що це регіональне утворення. Найбільш відповідним до об'єкта нашого дослідження є зарахування скандинавських країн до *культурно-мовних регіонів*; це визначає в подальшому зміст і сутність формулювання основних тенденцій розвитку інклюзивної освіти в названих країнах.

Виклад основного матеріалу. Скандинавія є північно-європейським регіоном, що у вузькому розумінні охоплює всього три країни (як етнокультурний наслідок трансформації північно-германських територій) – Данію, Норвегію і Швецію. Натомість у широкому розумінні, який ми й вибрали для нашого дослідження, до вищеназваного переліку додають Фінляндію, Ісландію,

а також Фарерські й Аландські острови. Так, у дослідженні може йтися фактично про систему інклюзивної освіти для п'яти європейських країн. Крім назви «скандинавські», іноді використовують поняття «нордичні» країни, яке ми вживаємо як тотожне.

Як свідчать міжнародні документи, одним із найважливіших показників якості життя і розвитку людства є освіта, яка показує соціокультурний та професійний потенціал населення.

Серед вищеназваних документів важливе місце посідає т. зв. **Міжнародний індекс розвитку людства** (Human Development Index, HDI), затверджений наприкінці ХХ століття в ООН. Це інтегральний показник розвитку людини, до якого входять три індикатори: ВВП на душу населення, рівень грамотності населення та середня тривалість життя. Через певний час індикатор рівня грамотності, що є суттєвим для нашого дослідження, було змінено – його став визначати показник середньої кількості років навчання на одну особу та очікуваної тривалості років навчання, і це становить т. зв. індекс освіти.

Розрахунок індексу освіти відбувається за урахованням двох складників: частки учнів, які відвідують всі ступені навчання, віком від 6 до 24 років та частки грамотного населення віком старше за 15 років. Порівняльний аналіз освітніх показників скандинавських країн за Міжнародним індексом розвитку людства показано в таблиці 1.

Таблиця 1

Освітні показники скандинавських країн за Міжнародним індексом розвитку людства

Країна	Середня тривалість навчання, роки	Очікувана тривалість навчання, роки
Данія	12,1	16,9
Швеція	11,74	15,8
Фінляндія	10,29	17
Норвегія	12,63	17,6
Ісландія	10,41	18,7

Для порівняння скандинавських та інших країн за вищеназаним показником зазначимо, що в загальному переліку країн з рівнем «Дуже високий ІЛР» у 2020 році (крім цього рівня, у загальному списку є ще високий, середній і низький) перші кілька місць посідають саме скандинавські країни: Норвегія (1-ше місце), Швейцарія (2-ге місце), Ісландія (4-те місце), Швеція (7-ме місце). Зауважимо, що Україна (станом на 2020 рік) перебуває на 74-му місці в групі «Високий ІЛР» [11].

Вищенаведені відомості про ІЛР свідчать, на нашу думку, про те, що характерною рисою скандинавських країн є високий ступінь зацікавленості суспільства в здобуванні дітьми якісної

освіти. Згідно з Міжнародним індексом розвитку людства, здобувати освіту в цих країнах діти розпочинають із 6–7 років. Середня кількість років, витрачених на навчання, становить від 10,29 років у Фінляндії до 12,63 років у Норвегії. Однак очікувана, тобто запланована державою тривалість навчання, становить від 15,8 років у Швеції до 18,7 років в Ісландії [7].

Такі дані свідчать про те, що значна частина населення скандинавських країн є студентами. Загалом у Європі середня пропорція між студентами і рештою населення становить 20–25 %. Скандинавія ж підтверджує цей показник, і частка студентів на загальну кількість населення тут становить 23 %. Однак слід зазначити, що лише 75 % студентів скандинавських країн отримують документ про завершення передуніверситетської програми, за яким вони мають право продовжувати навчання на університетському рівні. Враховуючи той факт, що скандинави закінчують середню школу у віці від 18 до 20 років, можна передбачити, що в такому віці пріоритет здобування вищої освіти замінюється пріоритетом отримання роботи. Водночас варто визнати, що останніми роками кількість громадян скандинавських країн, що бажають здобути вищу освіту, різко зростає. Цей факт пояснюється тим, що роботодавці Скандинавії віддають перевагу освіченим працівникам з відповідною освітою [12].

Система освіти скандинавських країн будується переважно за однією моделлю. Більшість освітніх закладів у скандинавських країнах є державними, а та невелика кількість приватних шкіл і закладів вищої освіти, яка існує, отримує державні субсидії. Отже, освіта в Скандинавії безоплатна для всіх студентів, окрім іноземців, які можуть отримати позику на навчання в будь-якій зі скандинавських країн. Передуніверситетська програма для учнів у скандинавських країнах триває три роки, на відміну від більшості європейських країн, де діти в старшій школі навчаються два роки. Низку предметів викладають англійською мовою як у школі, так і в університеті, тому більшість скандинавів володіють англійською мовою як рідною. Основним принципом, закладеним у систему освіти в скандинавських країнах, є доступність навчання незалежно від соціального походження, етнічної чи національної належності, релігійних переконань чи обмежених фізичних можливостей. Крім того, поширення міграційних процесів зробило скандинавські країни мультикультурними, тому інтегроване навчання забезпечує реалізацію права кожного члена суспільства на рівний доступ до навчання, опанування професії й визначення свого місця в суспільстві [13].

Іншою характерною рисою освітнього простору скандинавських країн є популяризація нав-

чання впродовж життя. Освіта впродовж життя передбачає організацію навчання від раннього дитинства до старості. Цей термін має різні англійські інтерпретації: lifelong learning (пожиттєва освіта), continuing education (освіта, що триває), continuing professional education (професійна освіта, що триває), recurrent education (освіта, що поновлюється), permanent education (перманентна освіта), further education (подальша освіта). Однак попри різницю в дослівному перекладі англійських термінів головний фундаментальний принцип неперервності в навчанні зберігається в кожному з них. У скандинавських країнах прийнято використовувати термін «recurrent education» (освіта, що поновлюється). Така освіта передбачає розподіл навчання на рівні частини й чергування його з трудовою діяльністю протягом життя. Так створюється суспільство, яке навчається [3].

Варто зазначити, що найбільший відсоток громадян скандинавських країн, задіяних у навчальній діяльності протягом життя, є вищим порівняно з іншими європейськими країнами. У таблиці 2 наведено відомості зі звіту Європейського Союзу про дослідження рівня готовності до навчання працездатного населення на 2007 рік.

Таблиця 2

Скандинавські країни серед інших європейських країн стосовно характеристики навчання для дорослих (відсоток населення країн Європи, що продовжує навчання у віці 25–64 роки, за даними Звіту Європейського Союзу за 2007 рік, у % від кількості дорослого населення)

	Країна	%		Країна	%
1.	Швеція	31,8	17.	Латвія	7,1
2.	Ісландія	29,5	18.	Естонія	7,0
3.	Данія	29,2	19.	Люксембург	7,0
4.	Велика Британія	27,2	20.	Італія	6,2
5.	Швейцарія	24,7	21.	Чехія	5,7
6.	Фінляндія	22,4	22.	Литва	5,3
7.	Норвегія	17,1	23.	Польща	4,4
8.	Нідерланди	16,4	24.	Мальта	4,2
9.	Словенія	13,3	25.	Угорщина	3,6
10.	Іспанія	10,4	26.	Словаччина	3,7
11.	Австрія	8,6	27.	Португалія	3,2
12.	Кіпр	8,4	28.	Греція	2,1
13.	Німеччина	7,8	29.	Хорватія	1,8
14.	Ірландія	7,6	30.	Болгарія	1,3
15.	Франція	7,4	31.	Туреччина	1,2
16.	Бельгія	7,2	32.	Румунія	1,1

Шведи, данці, фіни, норвежці, ісландці впродовж життя активно відвідують різні курси, тренінги, народні вищі школи. Народні вищі школи – це навчальні заклади нового типу для

дорослих, де можна вивчати будь-що, починаючи із серйозних дисциплін, як-от філософія, міфологія, міжнародне право чи лінгвістика, і завершуючи курсами за інтересами на кшталт кераміки, шиття, йоги чи управління мотоциклом. Такі школи притаманні саме Північній Європі, вони виникли в Данії завдяки розробці проєкту нового навчального закладу для дорослих М. Грюндтвігом (1783–1872) у середині XIX століття. Наразі народні вищі школи в Скандинавії є рівноправним компонентом системи освіти для дорослих і мають фінансову підтримку з боку держави. Головною метою народних вищих шкіл є участь громадян у розвитку суспільства, розвиток демократії, розширення культурних зв'язків.

Структура системи обов'язкової шкільної освіти в скандинавських країнах майже не відрізняється. У Данії, Фінляндії та Швеції обов'язкова освіта триває дев'ять років, а в Норвегії та Ісландії – десять, тобто діти здобувають обов'язкову середню освіту у віці 16–17 років. Майже всі учні після здобуття обов'язкової освіти продовжують навчатися в старших класах середньої школи. Слід зазначити, що програма старших класів середньої школи в скандинавських країнах містить два сегменти: передуніверситетський, академічно спрямований, що готує випускників до вступу в коледжі й університети з метою здобуття вищої освіти, і професійно-технічний, який є менш академічним, але професійно спрямованим. Таке професійно-технічне навчання триває від чотирьох до п'яти років і передбачає чергування навчання з виробничими практиками. Одним зі способів опанування професії в скандинавських країнах є навчання ремесла в процесі спостереження за роботою кваліфікованого працівника. Водночас більшість студентів віддають перевагу здобуттю професійної освіти традиційним способом (так званий шкільний формат), тобто відвідують заняття в технікумі з подальшою практикою на виробництві. Натомість у Норвегії і Швеції програма старших класів середньої школи має інтегрований характер, тобто студенти, які здобули професійно-технічну освіту в технікумах, можуть вступати до університету за умови обрання додаткового курсу академічного характеру, який дасть змогу здобути подальшу освіту. Крім того, у Данії бізнес- або технічні школи пропонують підготовчі програми, так само академічно орієнтовані; після закінчення такої програми та за умови успішного складання підсумкового іспиту вони уможливають подальше навчання [12].

Вступ до вищих навчальних закладів у скандинавських країнах можливий лише за наявності документа про закінчення програми старших класів середньої школи. Система вищої освіти в скандинавських країнах має водночас егалітар-

ний, централізований і соціально орієнтований характер. Вищими навчальними закладами скандинавських країн є університети, спеціалізовані інститути, університетські коледжі, національні інститути мистецтв, а також приватні навчальні заклади, які отримують державне фінансування і забезпечують багатьох своїх студентів державною стипендією. Головною метою вищої освіти скандинавських країн наразі є зближення академічної і професійної вищої освіти. Саме тому значна частина коледжів отримують право присвоювати своїм студентам рівень магістра. Зміст навчання в коледжі частково збігається з університетським. Головна різниця полягає в тому, що студенти не провадять наукову діяльність у коледжах. Крім того, у коледжах викладають низку дисциплін, орієнтованих на практичне застосування. Однак студенти мають змогу поєднувати навчання в коледжі і в університеті з подальшим взаємним зарахуванням результатів. Найпопулярнішим видом звітної роботи студентів і в коледжах, і в університетах є проєктна робота. Студенти формуються в групи по 4–5 осіб, отримують тему проєкту від викладача і, розподіляючи обсяг роботи між собою, готують текст для обговорення викладачами і студентами. У разі позитивної оцінки такої роботи викладачем усі студенти групи виконавців проєкту отримують однакову кількість балів. Заклади вищої освіти скандинавських країн працюють за Болонською системою навчання. Тривалість навчального року становить 10 місяців (із середини серпня до середини червня). Курси, що викладають у ЗВО, вимірюються в кредитах. Річне навантаження студента становить 60 кредитів. Атестація студентів відбувається за шкалою оцінювання ECTS.

Наприкінці XX століття скандинавські країни переглянули вимоги до якості вищої освіти і в період з 1992 до 2003 рр. створили незалежні акредитаційні організації, мета яких – забезпечити високу якість вищої освіти. У 2003 році створено Скандинавську мережу кооперації в галузі оцінки якості вищої освіти. Мета організації – обмін досвідом і розробка загальної стратегії оцінки якості вищої освіти. Усі члени Скандинавської мережі є також членами Європейської асоціації оцінки якості вищої освіти і практикують не лише мережеве, а й двостороннє співробітництво, яке стосується безпосередньо розробки або спільної оцінки програм з предметів, а також взаємоперевірки на предмет відповідності управління, структури, способів та методів роботи в освітніх закладах. Такий досвід скандинавських країн у сфері оцінки якості вищої освіти дозволяє їм посідати лідерські позиції щодо якості вищої освіти і науки загалом серед європейських країн.

На прикладі **шведської моделі освіти** можемо констатувати, що система середньої освіти в цій країні має два компоненти: обов'язковий і необов'язковий. Обов'язкове навчання у Швеції триває 9 років і передбачає відвідування дев'ятирічної загальноосвітньої школи у віці від 7 до 16 років [9]. Альтернативою загальноосвітній школі можуть бути спеціальні загальноосвітні школи для дітей з особливими освітніми потребами (для дітей з порушеннями слуху і зору та іншими порушеннями), а також саамські школи (Саамі – це етнічна група, представники якої живуть на північних територіях Скандинавського півострова). Такі школи мають власний курикулум та навчальні програми, розроблені з урахуванням особливостей учнів. Існують також міжнародні школи, які розташовані здебільшого у великих містах; їх можуть відвідувати діти емігрантів задля уникнення культурного шоку й можливості спілкуватися зі своїми однолітками з інших країн.

Щодо необов'язкового компонента, то варто виокремити:

- дошкільні заклади освіти (приймають дітей від 1 до 5 років); групи містять від 15 до 20 дітей; процес виховання здійснюють інструктор з відпочинку, викладач, дитячий психолог, черговий [8];

- дошкільний (нульовий) клас, де діти навчаються безоплатно і мета якого – розвинути бажання вчитися й підготувати дитину до здобуття подальшої освіти;

- старші класи середньої школи, тобто гімназія (навчаються ті, хто здобув обов'язкову освіту до 20 років). Вступ до гімназії здійснюється на конкурсній основі. До уваги беруться результати атестата основної школи. Існують професійні гімназії, навчання в яких не передбачає подальшого вступу до вищих навчальних закладів, і профільні гімназії, де навчання ведеться за певним профільним спрямуванням, тобто глибоким вивченням вибраних предметів. Обов'язковими предметами для будь-якої гімназії є математика, шведська та англійська мови [8]. Після закінчення гімназії дитина отримує можливість вступити до закладу вищої освіти чи університетського коледжу.

Навчання у Швеції є безоплатним. Під час навчання в загальноосвітній школі учні отримують підручники та безоплатне харчування. Швеція має єдину структуру організації шкільного часу незалежно від рівня навчання, яке розпочинається переважно в другій половині серпня і триває до середини червня. Шкільний рік містить щонайменше 178 навчальних днів і 17 днів канікул упродовж року. Точні графіки навчального процесу шкіл різняться залежно від регіону і встановлюються на рівні муніципалітету. Вчителі розпочи-

нають свій навчальний рік раніше задля планування навчальної й виховної роботи з учнями. Відповідальність за рівень кваліфікації вчительського складу несе безпосередньо роботодавець, тобто директор закладу. Підвищення кваліфікації може відбуватися як упродовж навчального року, так і під час канікул [10].

Школярі у Швеції складають дуже мало іспитів, отримують мало оцінок і сертифікатів порівняно з іншими країнами Європи. Донедавна діти не отримували оцінок до восьмого чи дев'ятого класу обов'язкової загальноосвітньої школи. Наприкінці навчання учні складають іспити з трьох обов'язкових предметів – шведської й англійської мов та математики. Однак на вищих рівнях освіти (гімназія, університет, коледж) іспити є необхідним складником навчання. Наразі система тестування й оцінювання у Швеції стала однією з тем дискусій. Звісно, вплив інклюзивних практик на це питання є суттєвим.

Норвезька модель освіти, як свідчать проаналізовані нами в процесі дослідження наукові джерела (Л. Торнбйонсен, 2017; М. Разен, В. Фрідман, Б. Варшофські, 2013; Дж. Джонхілл, 2012 та ін.), поєднує початкову (де навчаються діти 6–13 років), нижчу середню (учні від 13 до 16 років) та вищу середню (16–19 років) школу. Останній освітній ступінь не є обов'язковим для всіх громадян Норвегії. Початкова та нижча середня школа об'єднані назвою «базова школа».

Організація освітнього процесу в Норвегії має регіональний (муніципальний) характер. Це дозволяє враховувати освітні запити місцевих громад відповідно до *базових принципів освіти*:

1. Принцип рівності в доступі до освіти.
2. Принцип домінації державного компонента в системі освіти.
3. Принцип цінності освіти в суспільному просторі.
4. Принцип перспективності побудови кар'єри на основі здобутого освітнього рівня.

Початкова школа в Норвегії орієнтується на врахування основного виду діяльності дитини віком 6–13 років – гра та спілкування. З огляду на це, особлива увага звертається на реалізацію ігрових методів навчання та формування базових знань про природу, суспільство, культуру. Знання дітей не оцінюються у формальному відношенні; учитель може подавати свій коментар до успішності учнів і передавати його батькам.

У середній школі знання учнів починають оцінювати. З восьмого класу вони можуть вибирати додаткову мову для вивчення та факультатив відповідно до своїх зацікавлень. У старшій середній школі до 1994 р. учням пропонували на вибір три освітні галузі: загальну (гуманітарний профіль),

«меркантильну» (прикладні економічні спеціальності), професійну (ремісничі та інформаційно-технологічні прикладні спеціальності). Після освітньої реформи на цьому освітньому рівні значно посилюється ІТ-підготовка, а вся старша середня школа працює за моделлю «2+2» – два роки навчання в школі і два – на відповідному підприємстві [2]. Посилення цифрової грамотності є виразною особливістю норвезької системи освіти після 2020 року.

Данська система освіти має деякі відмінності від освітніх систем інших скандинавських країн. Основою освітнього процесу в Данії проголошено навчання для життя. Тому починаючи з дошкільної системи освіти, соціально орієнтовані знання, вміння й навички становлять основу змісту освіти. Данських дітей упродовж всього періоду навчання вчать вільно висловлювати свої думки, приймати рішення на своєму рівні, розвивати власні творчі здібності тощо. Данська модель загальної середньої освіти побудована на трьох ступенях: початкова (від 6–7 і до 13 років), базова середня школа (14–16 або 14–17 років, *grundskole*), гімназія або професійна школа (16–19 або ж 17–19 років, *ungdomsuddannelser*). Систему вищої освіти представляють професійні училища, коледжі та університети [1].

Держава в Данії фінансує як державні, так і приватні навчальні заклади. Важливо в контексті проблеми нашого дослідження вважаємо ту особливість данської системи освіти, що батьки самі вирішують, як їхня дитина здобуватиме освіту. У цьому сенсі діти з інвалідністю чи діти, які потребують інклюзивного втручання, можуть не відвідувати школу, але за результатами домашнього навчання мають пройти відповідне тестування для переведення на вищий освітній рівень. Крім того, батьки значно впливають на вибір дитиною тих чи тих навчальних предметів, а також на вибір іспитів, які має скласти дитина [4].

Фінляндія як освітній простір побудована за принципом надання всім громадянам рівних можливостей на здобуття освіти незалежно від соціокультурних та фізіологічних особливостей. Основними рівнями освіти у Фінляндії є молодша шкільна, базова середня та вища. Всі ступені освіти фінансово забезпечує держава, зокрема й щодо матеріалів та обладнання для навчання кожного учня. У цій державі програма навчання будується за Національною програмою для загальноосвітніх шкіл, але кожна школа може вносити суттєві зміни в зміст освіти й укладати власний річний план. Як і в інших скандинавських країнах, основними принципами навчання у фінській школі є повага до особистих прав та свобод, соціальна відповідальність, громадянська спрямованість, навчання співробітництва.

Крім того, великого значення у фінських школах надають розвитку практичних навичок життєдіяльності (орієнтація в природному середовищі, первинні економічні навички, податкова грамотність та ін.) [6].

Діти можуть не відвідувати школу, навчаючись зручним для них способом – вдома в дистанційній чи офлайн формі. Це ніяк не впливає на їхні освітні та професійні права в майбутньому.

Всі школи Фінляндії перебувають в одному нормативно-правовому просторі. Приватні школи можуть отримувати державне фінансування; вони, як правило, орієнтуються на педагогічні системи М. Монтесорі, С. Френе, Р. Штайнера. На відміну від вітчизняної системи освіти у Фінляндії фактично немає шкіл з поглибленим вивченням окремих предметів.

Науковці (С. Клепко, 2006) [5; 28] вирізняють особливості фінської системи освіти, серед яких:

- рівність у доступі до освіти всіх дітей;
- безоплатність всіх рівнів освіти;
- регіональний характер управління освітніми закладами;
- орієнтація оцінювання на розвиток, а не на вимірювання рівня знань;
- високий рівень знань, що надаються фінською системою освіти.

Ісландія, як й інші скандинавські країни, має кількоступеневу систему освіти: ігровий (*leikskóli*, до 6 років), обов'язковий (*grunnskóli*, від 6 до 16 років), вищий (*háskóli*, для молоді від 16 років та дорослих). Географічне положення Ісландії частково визначає й особливості управління системою освіти; почасти дітей у невеликих школах зводять по три вікові групи до одного класу і призначають одного вчителя (як в Україні в малокомплектних школах).

Особливістю ісландської системи освіти є повне охоплення дітей шкільного віку інституційними формами навчання. Домашнє навчання в ісландському суспільстві не реалізується й заборонене. Це стосується й дітей з інвалідністю – вони мають відвідувати загальноосвітні навчальні заклади.

Отже, під час аналізу системи освіти скандинавських країн ми встановили, що вона будується переважно за однією моделлю, хоч і має невеликі відмінності на певних освітніх рівнях. Спільними для всіх скандинавських країн є основні принципи функціонування системи освіти: рівність доступу до освітніх послуг, державний характер фінансування, спрямованість змісту освіти на формування *soft skills*, навичок ефективної комунікації, громадянських та соціокультурних цінностей.

Узагальнені відомості про сучасну систему освіти в скандинавських країнах за попередньо визначеними індикаторами ми представили в таблиці 3.

Таблиця 3

Порівняльні відомості про організацію та особливості освітнього процесу (загальна середня освіта) в скандинавських країнах

Країна	Рівні освіти	Орган управління освітою	Мова навчання	Особливості організації освітнього процесу	Загальний рівень грамотності населення	Кадрове забезпечення освітнього процесу
Норвегія	початкова школа (<i>Barneskole</i> , 6–13 років), середня школа (<i>Ungdomsskole</i> , 13–16 років) та старша школа (<i>Videregående skole</i> , 16–19 років).	Міністерство освіти і досліджень	Норвезька	Освіта обов'язкова для всіх дітей 6–16 років. Шкільний рік поділено на два семестри	100 %	Дошкільний вчитель Ад'юнкт-викладач
Данія	Початкова (від 6–7 і до 13 років), базова середня школа (14–16 або 14–17 років), гімназія або професійна школа (16–19 років або ж 17–19 років)	Міністерство освіти	Данська. Водночас у старшій школі та закладах вищої освіти широко використовується англійська мова	Основним принципом навчання в данській школі є навчання для життя. Держава фінансує як державні, так і приватні освітні заклади. Батьки самі вирішують, як їхня дитина здобуватиме освіту	100 %	Учитель середньої школи Учитель данської школи з вищою ланкою середньої освіти Учитель навчальних закладів з вищою ланкою середньої освіти Викладач
Фінляндія	Молодша школа (1–6 клас), старша (7–9 клас), гімназія чи професійне училище (10–12 клас)	Фінська Національна рада з освіти	Фінська або шведська	Всі ступені освіти фінансово забезпечує держава, зокрема й щодо матеріалів та обладнання для навчання кожного учня. Великого значення надають розвитку практичних навичок життєдіяльності (орієнтація в природному середовищі, первинні економічні навички, податкова грамотність та ін.)	100 %	Учитель початкової школи Учитель старшої школи Учитель гімназії
Ісландія		Міністерство освіти, науки та культури	Ісландська, данська й часто англійська	Повне охоплення дітей шкільного віку інституційними формами навчання. Домашнє навчання в ісландському суспільстві не реалізується й заборонене. Це стосується й дітей з інвалідністю: вони мають відвідувати загальноосвітні навчальні заклади	100 %	Вчитель 1–7 класів Вчитель-предметник Викладач гімназії

Висновки та перспективи подальших розробок у цьому напрямку. Отже, ми з'ясували особливості системи освіти скандинавських країн, виокремили спільні та відмінні характеристики. Обґрунтовано думку, що поняття «скандинавські країни» не належить до чітко визначених внаслідок того, що це регіональне утворення. Найбільш відповідним до об'єкта нашого дослідження є уналежнення скандинавських країн до *культурно-мовних регіонів*; це визначає в подальшому зміст і сутність формулювання основних тенденцій розвитку інклюзивної освіти в названих країнах. Розвиток освіти в названих країнах проаналізовано за Міжнародним індексом розвитку людства. Сформульовано висновок, що характерною рисою скандинавських країн є високий ступінь зацікавленості суспільства в здобутті дітьми якісної освіти.

Під час аналізу системи освіти скандинавських країн встановлено, що вона будується переважно за однією моделлю, хоч і має невеликі відмінності на певних освітніх рівнях. Спільними для всіх скандинавських країн є основні принципи функціонування системи освіти: рівність доступу до освітніх послуг, державний характер фінансування, спрямованість змісту освіти на формування soft skills, навичок ефективної комунікації, громадянських та соціокультурних цінностей. Характерною рисою освітнього простору скандинавських країн є популяризація навчання впродовж життя.

У контексті наукового аналізу встановлено, що за інклюзивного підходу всі скандинавські країни (окрім Ісландії) надають учням та їхнім батькам можливість вільного вибору освітньої траєкторії та способу здобуття освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безвіконна Т., Рик С. Система освіти Данії як еталонна форма європейської освіти. *Гуманітарний вісник Державного вищого навчального закладу «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет ім. Григорія Сковороди»: наук.-теорет. зб.: Педагогіка. Психологія. Філологія. Філософія.* Переяслав-Хмельницький, 2008. Вип. 13. С. 235–239.
2. Грабовська Т. Освітні реформи у Норвегії. Українська культура в іменах і дослідженнях. *Волинське Полісся в контексті слов'янської культури.* Рівне, 1997. Вип. 1. С. 165–170.
3. Желуденко М. О. Неперервна освіта у контексті глобалізаційних процесів. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2008/2008_1_10.pdf
4. Калошин В. Ф. Особливості шкільної освіти в Данії. *Управління школою.* 2017. № 7–9. С. 16–19.
5. Клепко С. Ф. Філософія освіти в європейському контексті : монографія. Полтава : ПОІППО, 2006. 328 с.
6. Лунячек В. Е. Освіта Фінляндії: досвід для адаптивного управління. *Адаптивне управління. Теорія і практика.* 2017. № 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/330779126_Osvita_Finlandii_dosvid_adaptivnogo_upravlinna
7. Сітнікова Н. П. Досвід вимірювання якості життя міжнародними організаціями для врахування у процесах моніторингу та планування розвитку *Ефективна економіка. Електронне наукове фахове видання.* 2012. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1321>
8. Шмотіна О. Шведська модель освіти. *Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського: збірник наукових праць / за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти.* Миколаїв, 2011. Вип. 1, 33. С. 124–127.
9. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Compulsory education in Europe – 2015/16. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 8 p.
10. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Organisation of school time in Europe. Primary and secondary general education. 2015/16 school year. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg : Publications Office of the European Union. 58 p.
11. Human Development Report 2020 The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene. HDRO (Human Development Report Office) Програма розвитку ООН. С. 343–346. URL: <https://issuu.com/undp/docs/hdr14-report-en/1>
12. International Human Development Indicators. URL: <http://hdr.undp.org/en/countries>
13. Jonas Olofsson and Eskil Wadensjö Youth, Education and Labour Market in the Nordic Countries Similar But Not the Same November. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id/09468.pdf>
14. Umesh Sharma Teaching Tom: Why me, I don't know how to do it? Keynote Address. URL: https://www.researchgate.net/publication/308880807_Teaching_Tom_Why_me_I_don't_know_how_to_do_it_Keynote_Address

REFERENCES

1. Bezikonna T., Ryk S. (2008) Systema osvity Danii iak etalonna forma evropeiskoi osvity [The Danish education system as a European education reference form]. *Humanitarian Bulletin of the State Higher*

Educational Institution “Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University”: science and theory. Coll.: Pedagogy. Psychology. Philology. Philosophy. Vol. 13. Pp. 235–239.

2. Grabovs'ka T. (1997) Osvitni reformy u Norvegii [Educational reforms in Norway]. Ukrainian culture in names and studies. *Volyn' Polissia in the context of Slavic culture*. Rivne. Vol. 1. Pp. 165–170.
3. Zeludenko M.O. Neperervna osvita u konteksti globalizatsiinykh procesiv [Continuous education in the context of globalization processes]. URL: http://library.udpu.org.ua/library_files/zbirnuk_nayk_praz/2008/2008_1_10.pdf
4. Kaloshyn V.F. (2017) Osoblyvosti shkil'noi osvity v Daniï [School education features in Denmark]. *School management*. No. 7–9. Pp. 16–19.
5. Klepko S.F. (2006) Filozofia osvity v evropeïskomu konteksti [Philosophy of education in the European context]: monograph. Poltava: 328 p.
6. Luniachek V.E. (2017) Osvita Finliandii: dosvid dlia adaptivnogo upravlinnia [Education in Finland: experiences for adaptive management]. *Adaptive management. Theory and practice*. No. 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/330779126_Osvita_Finlandii_dosvid_adaptadapti_upravlinna
7. Sitnikova N.P. (2012) Dosvid vymiriuvannia iakosti zytta miznarodnymi organizatsiïamy dlia vrahuvannia u procesah monitoryngu ta planuvannia rozvytku. [The experience of life quality measuring by international organizations for consideration in the monitoring and development planning processes]. *Effective economy. Electronic scientific publication*. No. 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1321>
8. Shmotina O. (2011) Shveds'ka model' osvity [The Swedish model of education]. *Scientific Bulletin of the Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi State University: collection of scientific works / edited by V. D. Budaka, O. M. Pehoty*. Vol. 1.33. Mykolaiv. Pp. 124–127.
9. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Compulsory education in Europe – 2015/16. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 8 p.
10. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Organisation of school time in Europe. Primary and secondary general education. 2015/16 school year. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. 58 p.
11. Human Development Report 2020 The Next Frontier: Human Development and the Anthropocene. HDRO (Human Development Report Office) United Nations Development Program. URL: <https://issuu.com/undp/docs/hdr14-report-en/1>
12. International Human Development Indicators. URL: <http://hdr.undp.org/en/countries>
13. Jonas Olofsson and Eskil Wadensjö Youth, Education and Labour Market in the Nordic Countries Similar But Not the Same November. URL: <http://library.fes.de/pdf-files/id/09468.pdf>
14. Umesh Sharma Teaching Tom: Why me, I don't know how to do it? Keynote Address. URL: https://www.researchgate.net/publication/308880807_Teaching_Tom_Why_me_I_don't_know_how_to_do_it_Keynote_Address